

Landskap: Skåne Upptecknare: Margit Forsström
 Härad: Luggude Berättare: Oskar Nilot Johansson, Jonstorp
 Socken: Jonstorp Berättarens yrke: f. d. fiskare
 Uppteckningsår: 1960 Född år 1887 i Redeluckan, Jonstorp s.

Fiske. s. 1-13.
 Vädreluckan. s. 2.
 Åskinn. s. 12.
 Tredje torsdagen i Tor.
 Julklappar. s. 12.
 1:a maj. s. 12.
 Midsommar. s. 12

(sid. 13 en teckn. ang. fiske)

Uppteckningen gäller Rekekroken, som ligger vid Skälderviken i SV hörnet. Byns namn skulle egentligen vara Rägekroken. Så står det i gamla handlingar, kontrakt med Krapperup. Marken tillhörde ursprungligen Krapperups fideikommiss men har på 1920- och 30-talen friköpts av de anskilda arrendatorerna. Rekekroken är inget ursprungligt fiskeläge. Till omkring sekelskiftet låg där ett par ställen (gårdar). Befolkningen har livnärt sig på lantbruket och något på fiske, och de unga pojkarna har tidigt gått till sjöss liksom på hela Kullahalvön.

Berättaren gick till sjöss då han var 18 år, liksom tre andra av byns sju jämnåriga pojkar. De tre andra flyttade till Amerika, där de blev chaufförer eller något liknande och fick det mycket bra. Två har varit hemma och hälsat på, men den tredje rymde från militärtjänsten och har ej kommit tillbaka sedan.

Berättaren var mest på en skonare - en jakt med en mast. De gick på Östersjön till Tyskland och även till Norge och England. De seglade i allmänhet från mars till november. Två-tre månader på vintern var man hemma. Första resan på våren gick ofta till England med (pit-)props från Halmstad och kol tillbaka. Sedan blev det isfritt i Östersjön och man kunde gå högre upp och lasta sågat virke. Ber var på sjön från 1904 till 1925. Det var ett hårt liv. Han arbetade inte för något bestämt rederi, utan oftast var det folk i trakten som hade lite pengar och som ville satsa dem på en båt. Så sköt man till lite var, en eller flera hundralappar eller så, för att vinna men ofta förlorade de lika mycket. Man var sin egen redare.

1925 slog berättaren sig ner i sin hembygd på samma tomt, som han alltid bott på. Men huset hade föräldrarna byggt nytt redan omkring 1907. Han började då fiska

med en kamrat från sjön, en jämnrig granne. De fiskade framför allt med botten-garn. De slutade 1952. Berättaren var då 65 år.

BOTTENGARNSFISKE.

Strandrätten sträcker sig 180 m ut i sjön från den plats där varren djupet är 7 fot (ung 2 m). Då det ej räcker för bottengarn, måste man hos länsstyrelsen i Malmö anhålla om tillstånd att få fiska. Man skickar in en karta med den önskade platsen för garnen utprickad. Ansökan lystes förr i kyrkan, för att eventuell anmärkning skulle kunna göras. Ibland kunde någon, sedan pålarna var nedslagna, anmärka på någon detalj bara för att ställa till bråk. I början gällde tillståndet fem år i taget, sedan kortades det ner till tre år. Å som måste använda platsen varje år för att få behålla den.

Bottengarnspålarna slås ner i mars i allmänhet, beroende på väderleken och issituationen. När pålarna, som är ca 12 m långa, skall slås ner, gick förr två småbåtar ut och lade sig med långsidorna mot varandra. Mellan dem gick två bräder, bläpinnar, som höll ihop båtarna. I mellanrummet passade man in bottengarnspålen. På båtarna var en ställning, som man hissade upp en järnklump i. Den vägde 75 kg. Sju man hjälptes åt med var sin tamp att växelvis låta klumpen falla och hissa upp den. Men det var ofta svårt att få alla männen samlade på en gång på lämplig dag. Senare behövdes inte någon extra hjälp, utan de båda medhjälparna klarade det själva. De hade då en större motorbåt. På den var en ställning, 11 alnar hög. Högst upp sitter en blockskiva över vilken en manillatross går. En järnklump, "hejare", på 135 kg fästes i ena ändan. Den andra går till en vinsch mitt

på båten. Från båtmotorn till vinschspelet går en rem. Det drives alltså maskinellt och regleras med en enda spåk. För att järnklumpen skall sitta kvar i spåret där den hissas upp, går det två tråkilar genom spåret och ett hål i klumpen. Pålen, som skall slås i, siktas in och hissas sedan upp i ett mindre block på ställningen. De hjälps åt att få ner pålen i vattnet. Den skruvas fast mittför ställningen. En håller i den och den andre skötes spaken så att hejaren går upp och ner. Tre slag i minuten gör den nog. Pålen slås så långt det går. Ställningens kant ligger i lagom höjd. Den lutar något utåt så att inte båten skrapas. Pålarna slås rakt ut från land i NO riktning. Det måste var alldeles lugnt för att det skall lyckas. Ibland får man bara i en, ibland ingen, innan det börjar blåsa. En gång i mars i slutet av 30-talet då man var ute och slåg i pålar, kom ett stort isflak sakta flytande. Det syntes långt i förväg så man kunde flytta sig undan, men 12 nyislagna pålar bröts av som fändstickor. 15-20 pålar har man med på släp efter båten, för att ha om vädret blir gynnsamt.

Ett bottengarn består av huvudet, som är shälva fällan där fisken stannar, stolpraden, som leder mot huvudet, och två "vingar", en på var sida om huvudet, för att hindra fisken att lämna fällan.

I raden kan man ha ungefär så många pålar man vill. Det brukar variera mellan 50 och 55 pålar. Först slår man i de två, som skall vara närmast huvudet och sedan en längst ut i raden. Så kan man sikta in de övriga. Pålarna står med 3 eller 4 alnars mellan rum. Man hade först tre men ändrade det sedan till fyra. Garnet måste vara mellan 90 och 110 famnar långt. En famn är ungefär 2 meter och mäts med utsträckta armar. Det blir ganska exakt mätt. 1 aln är 60 cm, 1 fot är 30 cm. 1 famn = 6 fot = 3 alnar.

Garnet i raden är av någon sydlänsk växt och kallas gräs. Det ruttar ej. Maskorna är 1 fot och 12 tum stora. Numera har man rakt nedhängande rep med $\frac{1}{2}$ meters mellanrum. Nederst längs hela raden sitter en kätting för att hålla garnet nere. Förut band man stenar på jämna mellanrum, 3 stenar på famnen. Det var billigare men sämre. Det blev lätt ojämnt och ofta stod garnet upp i en ligen båge, där fisken kunde simma under. Garnet sitter $2\frac{1}{2}$ fot (ca $\frac{1}{2}$ m) över vattenytan vid normalt vattenstånd. Det sitter fäst vid stolparna i en bukt i ovanliket.

Raden är ca 300 m lång. Då flera bottengarn förher efter varandra, skall det någonstans vara ett mellanrum på 15 famnar, för att båtarna skall kunna passera. Det är ej alltid så sker, utan ofta måste båtarna segla runt om. Det skall också vara 300 m mellan vart "stolparadgarn" (bottengarn). Om någon märker att det ej stämmer, får den som har felat ta upp och ändra. Böter förekommer sällan.

Radens uppgift är att leda fisken in ~~in~~ mot huvudet. Pålarna där är alltid 22 st. De står i en cirkel med ca 22 famnars diameter. Det kan växla något beroende på storleken på det garn man tänker använda. Där raden går in mot huvudet är nätet inte riktigt slutet i cirkel, utan bildar en spets inåt, som kallas strut. Där går fisken in. Snett bakåt på båda sidor är en rektangelformad "vinge", som skall hindra fisken att vända och ta sig ut. En kätting håller nere nätet både i huvudet och i vingarna.

Nätet i huvudet är finmaskigare än det i raden och är av bomullsgarn. Det sitter fast med minst två famnar långa manillapenslar, för att inte slitas för hårt. Detta nät har $1\frac{3}{4}$ tums maska = 4 cm stor maska. Stolpen d.v.s. sidan i maskan är två sm och när man sträcker ut en maska är den 4 cm. På dessa nät, som är

maskinbundna, händer det att det blir en rännemaska, en sådan som glider ihop. Det blir det aldrig i dem man själv binder. Ofta måste man böta, laga, botten-garnen. Det gjorde de själva. Ibland måste ett stort stycke skäras ut. Först räknar man maskorna och sedan sätter man dit lika många maskor grån ett helt nät.

Första tyren sätts ut i mars tidigast och då sitter det ute ungefär 1 månad. När vattnet blir varmare måste garnet tas in och torkas. När det är varmt växer algerna mer. Ofta går näten sönder av ström eller tång och stenar, som ligger och slår fram och tillbaka. Det grestar hmrast oppe i nätet. Särskilt efter storm brukar det behöva lagas. Det kan ta en hel vecka att få i ordning ett nät, som varit ute under storm. 4-5 timmar tar det att få upp nätet i båten och lika lång tid att sedan sätta ut det igen. Man blir alldeles nersmord av tjäran, som det är barkat i mot röta. Numera finns något som heter "kattschu", som man håller i vatten och kokar nät i. Det skuddar och mörkfärgar näten och smiter inte. Ek-bark färgar brunaktigt, men det användes ej till bottengarn.

Klockan $\frac{1}{4}$ på morgonen gick berättaren och hans medhjälpare ut med motorbåt för att "rykta" garnen. Man går då in med båten vid struten. Nätet hissas upp med hjälp av taljor och tåg, som går tvärs över huvudet i linje med raden. Fisken trängs ihop i den yttersta biten, som kallas rykteduken. Sedan öses all fisken upp i båten med håvar. Mellan kl $\frac{1}{2}$ 6 och 6 var man tillbaka.

Detta sätt att fiska kom först 1920 hit. Det var en höganäsare som började. Han hade sett det i Danmark där man alltid är före med nyheter. 1925 började berättaren fiaka med bottengarn, sedan han dragit sig tillbaka från sjömanslivet. Han och hans kamrat köpte sina garn ibland från Råå utanför Hälsingborg och

ibland från Helsingör. De senare skulle vara bättre, påstod somliga, men ber märkte ingen skillnad. De flesta beställdes i Råå. Man sade hur ~~man~~ många meter garn man behövde, och handlaren räknade ut hur många maskor det blev och rekvirerade från någon fabrik utanför Göteborg. Sådana garn har inte bundits för hand. När handlaren, som hette Jonasson och hade varit i Alaska och fiskat lax i sådana, fick garnen från Göteborg, band han ihop dem efter ber beställning.

Ett bottengarn med full utrustning av penslar och annat tåg virke kostar ungefär 6000 kr i inköp. Endast näten går på 4000 kr. Därtill kommer kostnaderna för stolparna. I början högg de shälva trädet på Svedberga kulle. Träden kostade 2 kr st, men med trakt och andra omkostnader blev det sex kronor. Senare köpte de från Krapperups Ågor i Övre Århult färdiga stolpar à 35 kr st. En sådan stolpe är 40 fot eller 20 alnar = 12 meter. Stolpar på lägre vattendjup längre in mot land behövde bara vara 30- 32 fot och kostade då 32 kr. Först lodades vattendjupen. Till det lägges 6 à 7 fot, som skall gå ner i botten och 4 fot, som skall vara ovanför ytan.

I bottengarn kan man få nästan all sorts fisk. Makrill får man mest, men också mycket sill, hornfisk, lax och torsk. Det finns särskilda ålbottengarn med bara en vinge. Sådana sätts ut på hösten endast när det är "ålamörker", d. v. s. när månen är i ny. Ål på krok började fiskas omkr 1900, innan bottengarn fanns. Fisken kommer i stim norrifrån och stryker längs norra delen av Skälderviken. Den kommer därför först till garnen inne i viken vid Häljaröd. På utvägen går den i de andra, men fångsten i de olika näten brukar ändå vara ung lika stor.

Makrillen kommer i slutet av maj och är kvar hela sommaren, men den blir

mindre mot hösten. Makrillfångsten brukar vara rikligast vid västlig vind. Hornfisk kommer i slutet av april, någon enstaka den 20de och på allvar omkr 27de april. Den stannar 3 veckor- 1 månad. Också den är störst i början. Vid ostlig vind söker den sig mer till svanska fusten och vid västlig till danska. Lax får man xinte så mycket nu. Det är bara småyngel. Ibland kommer den med det samma på våren och sedan på strö hela sommaren. Här i Skälderviken är den lovlig 1 mars till 8 aug. Den största lax berättaren har fått var på 24 kg. Vanlig vikt är mellan 8 och 12 kg. En gång fick de sammanlagt 110 kg lax. Annars var 40 kg lax inte ovanligt.

Torsk fick man ibland i 1000-tals kg.

Sill kommer på våren två månader, ibland redan i mars. Under kriget var det 200-300 kg sill varje morgon. Nu får man ingen sill på våren. Höstsillen har det inte varit någon reda med sedan 1939-41. Nu får man bara lite, men en gång var det 2000 kg bara sill i ett garn vid Svanshall.

Fångsten i bottengarn kan vara mycket varierande i storlek. Ibland bara 4-5 kg, genomsnittlig fångst 200-300 kg men ofta mycket mer. Utom något till ortens befolkning såldes fisken till fiskhandlare i Hålsingborg, som får sin mesta fisk från denna kusten. När fiskarena kom in på morgonen var uppköparen där med sin bil.

Sillfiske. Det gamla sillfisket, då det fanns riktigt mycket sill, blomstrade särskilt i slutet av 1800-talet och fram till omkring 1904 - 05. Det började den 11 augusti och höll på till den 29 september. Man hade segelbåt. I Svanshall fanns tre stora "sillabåtar", som endast användes under den tiden och sedan drogs upp på land. Det var dåliga hamnförhållanden då. Många småbåtar var också ute. Man slöt sig i båtlag på fem - sju stycken, varav en, ägaren, var förman. Efter den 29 september fiskade var och en för sig. Många torpare låg på och fiskade. Ofta var det någon som höll näten, dvs band och lagade dem och fick då hälften av fångsten. Berättarens mor hade många "närningar" (närdingar), som hon använde tillsammans med gubbar i Svanshall mot hälften av fångsten. På kvällen sattes de småmaskiga näten ut. Varje nät, som kallas närding, är 4000 maskor lång = ung 20 m. Näten knöts hemma. Ber och hans fru har knutit sådana. Man slår upp så mycket man skall ha alltså 4000 maskor. Sedan har man en pinne, som är så lång som stolpen i maskan skall vara, och gör ett omslag och drar till. Vid varje bindning bildas bara en halv maska. På en dag kunde berättaren hinna tre eller fyra gånger över hela längden och över vintern två - tre garn. Gamla gummor tog sig mycket på att binda sådana. De kunde hinna 4000 maskor tio gånger på en dag. Närdingarna knyts av bomullsgarn. Nätet är ca 1,5 m brett. I nedre änden satt stora stenar för att hålla nätet nere och i övre änden stora flöten med ca 3 dm mellanrum. Dessa var antingen av kork eller flåstock (barken av något sydländskt träd) eller av bark av poppel. I varje ända av närdingen hade man en kubb, dvs en tillyxad granestock, med flagg för att markera nätet.

Man måste ta in närdingarna tidigt på morgonen. Fisken kör fast i maskorna och då stängs gälarna till och den dör. Om den då ligger länge i vattnet blir den grå och dålig. Den bibehåller sig bättre död på land.

Det gällde att komma först i land. På stranden gick "sillakrämmare" och väntade. Ofta stod det 10 - 15 skjutsar och många av dem var ända från Småland. Den som kom först med fisken kunde bestämma priset. Var fångsten stor blev det lägre pris och tvärtom. Det varierade mellan en kr och fyra kr valen. Man vägde ej fisk förrän vid första världskrigets början. Innan dess räknades i valar och tjog. 1 tjog = 20 st; 4 tjog till en val. En val var alltså 80 st sillar. 200 valar var en vanlig fångst.

Sillakrämmarna skyndade sig för att hinna så långt som möjligt medan fisken var fin. Ibland rensade de den först, då den höll sig bättre utan inälvor. Oftast hade de den löst i vagnen men ibland i korgar. Berättaren kommer ihåg en gång, det var 1917, att en gumma kom gående ända från Markaryd för att köpa sill. Hon hade salt och krus med sig på en tvåhjulad kärra, och hon fick löfte om att hon skulle få köpa fisk. Hon stannade här medan hon saltade ner sillen och begav sig sedan hem med krusen på sin kärra.

I alla hushåll lade man in sill. Även i ett litet hushåll saltades 15-20 valar. Någon gång om dagen åt man alltid sill, ofta sill och potatis. Men så fort den luktade sur kastades den. Det var ingen som ville äta sådant.

Ibland fick man så stora fångster att man inte kunde ta in allt. En gång i slutet av säsongen, då det inte alltid var uppköpare vid hamnen, fick berättarens

mor flera valar över. Ingenville ha för alla hade saltat ner vad de behövde. Dessutom var det söndag. Slutligen fick hon sillen såld till en handlare i byn för 30 öre valen

Runt hela Kullahalvön fiskades sill i alla fiskelägen. Då sålde man inget till stan härifrån kusten vid Skälderviken. Skulle man ha det dit fick man själv frakta in det och det lönade sig inte. Det tog för lång tid.

Senare övergick man till att fiska sill med manschor. En manscha är hälften så lång och dubbelt så bred som en närding. Den har lättare stenar och större flöten, så att den ej går till botten utan står i vattnet så att ~~flöten~~ "fläderna" (flötena) syns. Man har samma maskstorlek på hela nätet, men olika nät kan ha olika stora maskor. Manschorna sätts liksom närdingarna ut på kvällen och dras på morgonen så tidigt som möjligt. Vid blåsigt väder ser fisken ej så bra och går därför lättare i näten då. När vattnet är varmt går fisken ogärna in i innersta delen av Skälderviken och fångsten blir därför dålig. Manschor är bättre än närdingar särskilt då det är mörkt, för då lyfter sillen, den går upp mot ytan. När det är fullmåne får man däremot sällan sill i manschor, då är närdingar bättre.

Av sillen kan man göra en soppa som kallas sillasö. Man kokar 4 - 5 siller. Fisken tas upp och spadet peppras och saltas. Potatis och morötter lägges i och får koka ihop. Lite mjölk hälls i och man jämnar med vetemjöl utrört i vatten eller mjölk. En eller två "äggagulor" (hur mycket man har råd med) vispas i en kopp. Soppan hälls på och lite hackad persilja strös över.

Av större fiskar kokar man ibland spad av huvudet.

Plattfisk går vanligen för djupt för att komma i bottengarn. På hösten går skrubborna in på lågt vatten och då kan man få dem i små nät, som sätts parallellt med kusten. Ibland sättes små "rusor" (ryschor) på inte alltför djupt vatten. I dem kommer skrubbor och ål men inte makrill. Makrill kan ~~smörjas~~ dörjas med små krokar på en rev, som man sätter en röd trasa i änden på. Håller den efter segel- eller roddbåt. Att ljustra ål är egentligen förbjudet. I stället användes långrev. Ål kommer även ibottengarnen. Den i Skälderviken kallas slukål och är här hela sommaren. I Öresund sättes särskilda ålbottengarn ut på hösten för vandringsålen, som andra tider söker sig till lekplatser vid Sargassohavet.

I berättarens barndom var det vanligt att "stryka räkor". Man går i vattnet med en håv, som man lyfter upp tångviskorna med. Sedan skakar man dem över håven så arr räkorna ramlar ut. Förr var de stora och bruna, nu är de små och grå. Även nu kommer de rikligt på våren, men det finns ingen tång de kan gömma sig i. Många tror att byns namn Rägekroken har något med räkor att göra, men ingen vet något om det.

För att förvara fisk har man saltat ner den i stenkrukor. Någon fisk, särskilt torsk och gråsej, brukade man förr torka. Det kallades att vinga den. Först saltades den lite i några timmar, sedan spändes den ut genom att man satte pinna r i den, och så fick den hänga i solen några dagar (2-3) och torka. Så förvarades den upphängd på vinden tills man behövde den.

Vidskeplighet i samband med fiske har ej förekommit i berättarens tid som

fiskare. Men han har hört att det var mycket sådant förr, t ex att man ej skulle möta någon på morgonen. Han har dock själv varit med om att för sillfisket en av de gamle sköt med dubbelbössa tvärs över båten för att hålla troll och otyg borta.

De gamla reglerna för väderspäning tror berättaren ej på. Sådant som att när månen hänger blir det regn; liten ring kring månen betyder stort oväder, stor ring kring månen litet oväder. - En gumma virade låskinn kring benen mot värk, omkr 1900, små bitar av ålskinn användes i kaffet som kårskinn i berättarens barndom.

På vinterkvällarna gick man in till grannen, som också var nära släkt, och pratade. Kvinnorna hade alltid en stickstrumpa med sig.

Tredje torsdag i Tor (mars) fick man inte tända ljuset på kvällen. Inte förrän till hösten när det blev mörkt igen.

På julafton kastade man in julklapparna genom dörren. Det var ofta som goda vänner sprang till varandra med gåvor. Men man skulle försvinna fort. Blev man fångad fick man följa med in och trakterades då med något.

Första maj var det gille. Ungdomar gick omkring och sjöng. Det var riktigt vackert och högtidligt. För det fick de ägg eller pengar. Sedan fick de låna loge, som de klädde med grönt. Någon spelade harmonika (dragspel) och man dansade och åt. På pingst gick man till Haga i Arild, där det var lekar och dans. Ibland på lördagarna var det dans i Viaköp i Farhult i någon vägkrök eller vid något vägskäl till dragspel eller fiol. Det var omkring 1900.

Något särskilt midsommarfirande har det inte varit här. Möjligen majstång i Vasabäcksskog.

Schematisk teckning av pålarnas ställning i ett bottengarn.

